

UNIVERSITATEA “OVIDIUS” DIN CONSTANȚA
ȘCOALA DOCTORALĂ DE TEOLOGIE
DOMENIUL DE DOCTORAT: *Teologie*

TEZĂ DE DOCTORAT

REZUMAT

Conducător de doctorat:

Prof.univ.dr. pr. Nicolae V. Dură

Student-doctorand:

Niculiță Ciprian Mihai

CONSTANȚA, 2018

ORGANIZAREA ADMINISTRATIV-TERITORIALĂ A BISERICII RĂSĂRITENE, DIN PRIMUL MILENIU, ȘI BAZELE EI CANONICE

Conducător de doctorat:

Prof.univ.dr. pr. Nicolae V. Dură

Student-doctorand:

Niculiță Ciprian Mihai

Cuvinte cheie: legislația canonică, legislația nomocanonică, structura organizatorică, Statu de organizare și funcționare

Cuprins

Abrevieri

Introducere

I. Despre structura organizatorică a Bisericii primare

II. „Sfânta Tradiție”, temei al organizării administrativ-teritoriale a Bisericilor locale din epoca preniceeană

III. Legislația canonică ecumenică, din primul mileniu, temei și referință pentru organizarea administrativ-teritorială a Bisericii Răsăritene

IV. Organizarea administrativ-teritorială a Bisericii, consecință firească a acomodării unităților administrativ-teritoriale la cele ale Statului roman

V. Principiul teritorial și afirmarea lui în textul legislației canonice, ecumenice, din primul mileniu

VI. Organizarea administrativ-teritorială de tip mitropolitan și exarhal și bazele lor canonice

VII. Organizarea administrativ-teritorială de tip patriarhal. Temeiurile ei canonice ...

VIII. Formele de organizare administrativ-teritorială prevăzute de Statutul Bisericii Ortodoxe Române.

În loc de Concluzii

Bibliografie generală

Anexe

În prima Parte a lucrării noastre – intitulată „Despre structura organizatorică a Bisericii primare” – am evidențiat faptul că, Biserica, instituție divino-umană, a fost constituită „ex voluntate Dei” (din voința lui Dumnezeu), și că, a avut – încă de la începuturile ei – sub raportul organizării instituționale – un model în „Sinagoga” iudaică, care se conducea doar în baza Rânduielilor și Normelor ei religioase și morale.

Aceste Rânduiele și Norme religios-morale i-au servit într-adevăr Bisericii din epoca apostolică și post-apostolică doar ca model, fiindcă acestea au fost întocmite și explicitate în duhul Învățăturii lui Hristos și a Sfinților Săi Apostoli.

Așa se și explică faptul că, preluând modelul Sinagogilor iudaice, Biserica s-a condus inițial numai pe bază de norme religioase și morale, și nu și juridice.

Rânduielele și Normele religios-morale ale Bisericii creștine, primare, și-au avut desigur sursa și referința lor în „Legea” cea „Nouă”, adică în Legea creștină adusă de Întemeietorul Bisericii, Mântuitorul nostru Iisus Hristos, și care a fost făcută cunoscută de cei care s-au învrednicit de Harisma apostoliei, proveniți însă din lumea Legii mozaice.

Or, tocmai această realitate a făcut ca Biserica din epoca apostolică și post-apostolică să afle în structura organizatorică a Cultului mozaic modelul său, care avea să fie învederat și în privința formei de organizare a „Parohiei” din cetate, condusă de un succesor al Sfinților Apostoli, sau a unei „Enorii”, condusă de un Preot, etc..

Inițial, Întâistătătorul Bisericii locale – cu sediul într-o cetate – îndeplinea într-un fel o funcție asemănătoare Conducătorului Templului din Ierusalim, iar preoții din frunte „Enoriilor” exercitau atribuții asemănătoare cu cele ale conducătorilor Sinagogilor.

Tot de la Templul din Ierusalim a luat Biserica creștină și formă de organizare sinodală. Într-adevăr, „Sinedriul” din Templu – organul legiuitor al Religiei mozaice – a servit ca model pentru Sinodul episcopilor, iar Consiliile de bătrâni, din Sinagoge, au fost luate ca model pentru acele „Presbiterii”, adică Colegii de Preoți, care au devenit un organ auxiliar al episcopului în activitatea învățătoarească, sfințitoare și de conducere a Bisericii sale locale.

Din secolul al III-lea, fizionomia organizatorică a „Sinagogii” creștine, adică a Comunității sau a Bisericii creștine, începe să se diferențieze de cea a „Sinagogii” iudaice, așa după cum ne confirmă până și legislația canonică din secolul al IV-lea (cf. Can. 4, 6, 7 Sin. I ec.; 2, 3, 6 Sin. II ec.; 9, 17, 28 Sin. IV ec.; 7, 36 Sin. VI ec. etc.).

De la finele secolului al III-lea au fost de altfel luate măsuri nu numai împotriva iudaizanților, ci s-au creat premisele și pentru crearea noi structuri administrativ-organizatorice, impulsionate de Reforma administrativă a Împăratului Dioclețian (284-305) și a Împăratului Constantin Cel Mare (305-337).

În consecință, la „Parohiile” episcopale, conduse de episcopi, și la „Enoriile” conduse de preoți, avea să se adauge o altă unitate administrativ-teritorială, și anume „Eparhia”, adică „Provincia” bisericească, care îngloba mai multe episcopii, despre care ne dăduse de altfel mărturie un canon care fusese redactat înainte de epoca primului Sinod ecumenic, și anume Canonul 34 apostolic.

Oficializarea sistemului de organizare de tip mitropolitan avea să se facă însă la Sinodul I ecumenic (cf. Can. 4, 6, 7 Sin. I ec.), care avea să creeze însă și noi raporturi de jurisdicție, și anume între Episcopii și Mitropolii.

În a II-a Parte a lucrării, am ținut să relievez cu osebire faptul că legislația canonică a Bisericii Răsăritene, din primul mileniu, este parte constitutivă din „Sfânta Tradiție”, de unde și îndreptățirea noastră de a considera ca prim temei al organizării administrativ-teritoriale a Bisericii chiar mărturiile oferite de aceasta.

Într-adevăr, chiar textul Legislație canonice ecumenice ne adevărește în chip grăitor faptul că aceasta nu era decât o formulare juridico-canonică a celor „predanisite” de Părinții Bisericii, și care constituia de fapt tezaurul Tradiției canonice a Bisericii, unul dintre elementele constitutive ale „Sfintei Tradiții” a Bisericii Ecumenice Răsăritene (cf. Can. 1 și 2 Sin. VI ec.; 1 Sin. VII ec.).

Așa după cum am precizat de altfel și în paginile acestei Părți a lucrării noastre, „Sfânta Tradiție” are un rol important nu numai în privința stabilirii unei organizări administrativ-teritoriale în conformitate cu prevederile Legii canonice, ci și la păstrarea și afirmarea unei unități de natură canonică între Biserici, care se adaugă la cea de cuprins dogmatic și liturgic.

De, unde, deci, și obligativitatea cunoașterii și aplicării normelor canonice din „Corpus-ul Juris Canonice” al Bisericii Răsăritene, Ecumenice, din primul mileniu și în privința organizării administrativ-teritoriale a fiecărei Biserici locale.

Examinarea atentă și stăruitoare a textului acestui „Corpus” canonic ne-a permis de altfel să constatăm că, încă din epoca preniceeană, s-au organizat unități bisericești, administrativ-teritoriale autocefale, mai mari, în baza principiului etnic (cf. Can. 34, 37 Ap.).

Pentru a ilustra mai bine această realitate, am făcut dese referințe atât la structura organizatorică a Bisericii din epoca niceeană, cât și la legislația și doctrina canonică ulterioară, inclusiv la Comentariile pe care le-au făcut canoniștii bizantini din secolul al XII-lea (Balsamon, Zonara și Aristen) la canonul 34 apostolic, 4 al Sinodului I ecumenic, 9 al Sinodului de la Antiohia etc.

Din Partea a III-a a Proiectului tezei noastre de doctorat, cititorul a putut lua cunoștință și de faptul că legislația canonică și de stat (romano-bizantină și bizantină) rămân temei și referință, de bază, pentru organizarea administrativ-teritorială a Bisericii Răsăritene.

După cum era și firesc, chiar din primele pagini ale acestei Părți, am ținut să evidențiez faptul că Biserica Ortodoxă n-a cunoscut practica abrogării Sfintelor Canoane adoptate în primul mileniu, și, totodată, să învederez faptul că, în conformitate cu legislația și doctrina canonică ortodoxă, acestea nu vor putea fi vreodată abrogate.

Într-adevăr, Părinții Sinodului VI ecumenic (Constantinopol, 691/692) – cunoscut și sub numele de Sinodul trulan – a dispus că „... nimănui nu-i este permis a schimba canoanele ... sau a le desființa ...” (Can. 2 Sin. VI ec.).

În această parte a lucrării noastre, am făcut referință expresă și la vechile Colecții canonice, care s-au alcătuit și au circulat – atât în Răsărit, cât și în Apus – încă de prin secolele III-IV.

Referitor la autoritatea Sfintelor canoane, am relevat și faptul că acestea sunt rezultatul unei lucrări divino-umane, întrucât au fost redactate de Părinții sinodali sub asistența Duhului Sfânt.

Or, tocmai acest lucru a determinat pe împărații romani, creștini, – precum, de exemplu, Constantin Cel Mare și Justinian – să declare că acestea, adică Canoanele, nu au numai o „valoare egală cu legile de stat” (Constantin Cel Mare), ci chiar „... o valoare superioară legilor civile în cazul în care prevederile acestora ar fi diferite de ale celor dintâi” (Justinian).

De asemenea, am ținut să precizez faptul că această legislație canonică este rezultatul unor hotărâri luate „synodaliter” (sinodal) și „collegialiter” (colegial) de către ierarhii Bisericii Ortodoxe Ecumenice.

Firește, n-am ignorat sau ocultat nici faptul că în aceste Canoane aflăm și temeiurile canonice ale formelor de organizare administrativ-teritorială ale Bisericii Răsăritene.

Cât privește valoarea legalității sau a „canonicității” acestei organizări administrativ-teritoriale a Bisericii Răsăritene, am ținut să precizez că aceasta nu se poate face decât cu raportare atât la normele canonice cât și la principiile canonice, de bază, enunțate de acestea.

Desigur, „tăria nezdruncinată” a Sfintelor Canoane – despre care vorbea regretatul canonist Pr. Prof. Liviu Stan – a constatat în primul rând în faptul că, în conștiința Bisericii, acestea erau „Sfinte”, fiindcă – așa după cum am spus și în rândurile de mai sus – era rezultatul unei lucrări sinergetice, divino-umane.

Apoi, Canoanele au fost – alături de Învățătura de credință a Bisericii – temeiul organizării și funcționării ei.

„Sfintele Canoane” au fost și au rămas de altfel pentru Biserică „Legea ei fundamentală”, adică Constituția ei, de unde și obligativitatea afirmării dispozițiilor ei de principiu în orice Statu de organizare și funcționare.

După cum era și firesc, în această Parte – care se putea ea însăși constitui într-un Proiect de Teză de Doctorat – am făcut trimitere și la Colecțiile nomocanonice, adică la Nomocanoane, care au fost alcătuite și au circulat în Biserică încă din epoca împăratului Justinian (527-565).

Nomocanoanele (Pravilele) au fost alcătuite și receptate de Biserica și datorită faptului că nu puține au fost legile de Stat care privesc și organizarea administrativ-teritorială a Bisericii, de unde și necesitatea cunoașterii și aplicării legislației pravilnice (nomocanonice) și în zilele noastre.

Cât privește principiul nomocanonic (pravilnic), acesta a fost de fapt enunțat înainte de apariția legislației nomocanonice, și anume încă din secolul al IV-lea, prin aplicarea în viața Bisericii a unor legi ale Statului roman, care – din secolul al V-lea – au fost inserate în Colecțiile (Sintagmele) canonice, dar după Canoane.

Datorită conținutului lor mixt – legile de stat, privind instituțiile Bisericii, și Legile Bisericii, recte Canoanele – aceste colecții au purtat, de pe la finele secolului al VI-lea, denumirea de „Nomocanoane”, iar din secolul al IX-lea și pe cel de „Pravile” (în limba slavonă).

Din Partea a IV-a, cititorul lucrării noastre a putut lua cunoștință de faptul că formele de organizare administrativ-teritoriale – pe care Biserica și le-a adoptat încă din epoca apostolică (ex. Enoria și Parohia episcopală) – au fost determinate de un criteriu obiectiv, și anume acomodarea structurii organizatorice (administrativ-teritoriale) a Bisericii la împărțirea administrativ-teritorială a Statului roman din vremea aceea.

Procesul de adaptare sau de acomodare a Bisericii la sistemul administrativ-teritorial al Statului roman a început încă de pe la finele secolului al III-lea, adică odată cu reforma administrativă a împăratului Dioclețian (284-305), continuată apoi cu cea întreprinsă de împăratul Constantin Cel Mare (305-337).

Această realitate s-a concretizat prin apariția unor noi unități administrativ-teritoriale ale Bisericii chiar din secolul al IV-lea și anume eparhiile (mitropoliile) (cf. Can. 4, 6 Sin. I ec.) și exarhatele (cf. Can. 2, 3, 6 Sin. II ec.).

În secolul al V-lea, însă avea să apară o alată unitate administrativ-teritorială bisericească, și anume „Patriarhatul”.

Sinodul al IV-lea ecumenic avea să recunoască însă demnitatea de Patriarh doar pe seama Arhiepiscopului „Romei Vechi”, și, după exemplul său, în a II-a jumătate a secolului al V-lea alți patru Întâistătători ai unor Centre ecleziastice primațiale aveau să-și revendice acest titlu. Este vorba de arhiepiscopii Constantinopolului, Alexandriei, Antiohiei și Ierusalimului.

Același Sinod ecumenic (Calcedon, 451) a prevăzut și obligativitatea ca eparhiile (provinciile) bisericești să fie constituite în aria geografică a provinciilor Statului (roman).

În felul acesta, aceste unități administrativ-teritoriale nu se puteau constitui decât în granițele teritoriale ale unităților administrativ-teritoriale a Statului, numite „provincia/provinciae” (provincii).

În termenii preciși ai Sfinților Părinți ai Sinodului IV ecumenic, „provinciile” (eparhiile) bisericești trebuiau „... să urmeze”, adică să se înființeze în cadrul „alcătuirilor politice și obștești” (τοῖς πολιτικοῖς καὶ δημοσίαις τύποις) (Can. 17 Sin. IV ec.).

Această dispoziție de principiu a fost întărită și reafirmată și de Părinții Sinodului VI ecumenic (Sesiunea a II-a, 691/692) prin canonul 38.

Că pe vremea Sinodului IV ecumenic nu exista încă instituția Patriarhatului, ne-o confirmă „volens-nolens” până și canoniștii bizantini din secolul al XII-lea, care au ținut să precizeze că era vorba doar despre „eparhii”, adică de provincii bisericești a căror înființare fusese decretată de Părinții primului Sinod ecumenic (Niceea, 325) (cf. Can. 4, 6 Sin. I ec.).

Întrucât atât procesul lor de constituire, cât și cel de acomodare a unităților administrativ-teritoriale, bisericești, la cele de stat, implică evaluarea canonicității lor, în această Parte a lucrării am făcut mențiune expresă și despre principiile canonice, fundamentale, cu conținut canonic-juridic, și anume la principiile autocefaliei, autonomiei interne, nomocanonic și teritorial.

În paginile acestei Părți a lucrării noastre, am învederat și faptul că Biserica s-a învrednicit de starea de autocefalie odată cu înființarea primelor „Sinagogi” creștine, adică a Comunităților creștine de către Sfinții Apostoli.

De această stare de autocefalie s-au bucurat apoi toate Bisericile locale conduse de Întâistătătorii lor, adică de episcopii care își puteau revendica succesiunea apostolică.

Odată cu adoptarea sistemului de organizare de tip eparhial (mitropolitan) de către Părinții Sinodului I ecumenic, de statutul de autocefalie se vor bucura doar aceste noi unități administrativ-teritoriale, iar cele episcopale doar de cel al autonomiei (cf. Can. 4, 6 Sin. I ec.; 8 Sin. III ec.).

Dar, același lucru se va petrece și cu Exarhatele – constituite și ele în arealul geografic al unei unități administrativ-teritoriale a Imperiului roman care purta aceeași denumire, adică Exarhat, – și care vor deveni autonome odată cu apariția Patriarhatelor (cf. Can. 28 Sin. IV ec.).

Inițial, și acestea din urmă au fost „grosso-modo” constituite în aria geografică a unei prefecturi, ultima unitate administrativ-teritorială a Imperiului roman.

Din Partea a V-a a lucrării, cititorul a putut constata că necesitatea adoptării formelor de organizare administrativ-teritorială a Statului roman, de către Biserică, a determinat-o pe aceasta să enunțe și să afirme în textul legislației ei canonice unul dintre principiile canonice fundamentale, și anume principiul teritorial.

Dar, cititorul a putut lua la cunoștință nu numai de legislația canonică, din primul mileniu, privind afirmarea principiului teritorial, ci și de cazuri concrete ale unor Biserici locale organizate după criteriul etnic și cel teritorial (cazul Bisericii din Africa Proconsulară), și care s-au bucurat din vechime de statutul lor de autocefalie.

Principiul teritorial – enunțat de legislația canonică încă din secolele IV-V (cf. Can. 4, 6, 7 Sin. I ec.; 2, 3 Sin. II ec.; 9, 17, 28 Sin. IV ec.) – a fost reafirmat și la finele secolului al VII-lea în termenii canonului 17 al Sinodului IV ecumenic (cf. Can. 38 Sin. VI ec.).

Părinții Sinodului VI ecumenic (trulan) declarau că „și noi păzim canonul așezat de Părinții noștri, ...”, adică de Părinții Sinodului IV ecumenic (cf. Can. 17).

Reiterând cuvintele din textul Canonului 17 al Sinodului IV ecumenic, Părinții Sinodului VI ecumenic au conchis și ei, în mod concludent, că „... orânduirea lucrurilor bisericești (ἡ τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων τάξις) să urmeze alcătuirile politice (de stat) și obștești” (Can. 38).

Biserica din Africa Romană (Proconsulară), din secolele IV-VI, rămâne o mărturie edificatoare în privința unei Biserici locale organizată atât după criteriul etnic, cât și cel teritorial, fără să-și piardă însă vechiul ei statut de autocefalie, care urca în epoca apostolică.

Despre această realitate ne dă mărturie peremptorie și propria ei legislație canonică, publicată în anul 419 sub titlul de „Codex Ecclesiae Africanae”, și pe care Sfântul Dionisie Exiguus l-a inserat în Colecția sa canonică (Versio Dyonisiana II).

De altfel, până și Canoniștii bizantini au recunoscut faptul că Biserica din Africa Romană a avut o organizare administrativ-teritorială stabilită în cadrul sistemului administrativ-teritorial al Imperiului roman încă din epoca preniceeană.

Mai mult, în temeiul mărturiilor furnizate atât de istoriografia vremii, cât și de legislația ei canonică, putem conchide că, în organizarea ei, Biserica africană a dat expresie afirmării principiilor canonice fundamentale, și anume, principiul apostolic, principiul ierarhic, principiul sinodal, principiul etnic și principiul teritorial.

În fine, în ultimul Capitol din această Parte, am făcut și o succintă prezentare a statutului de autocefalie al Bisericilor organizate în cadrul unităților administrativ-teritoriale ale Imperiului roman, și anume, cel de Provincie, de Exarhat și de Prefectură.

Printre altele, am făcut precizarea că, deși noțiunea „autocefalie”, apare în limbajul bisericesc de-abia în secolul al XII-lea – datorită Comentariilor canoniștilor bizantini (Balsamon, Zonara și Aristen), totuși, starea de autocefalie pe seama Bisericilor locale a fost o realitate încă din epoca preniceeană.

Că aceasta a fost realitatea ne-o mărturisesc și Părinții Sinodului III ecumenic (Efes, 431), care au etichetat pretenția de jurisdicție canonică asupra Bisericii Ciprului – revendicată de

Arhiepiscopia Antiohiei – ca „un lucru nou introdus împotriva legiurilor bisericești și canoanelor Sfinților Apostoli”, și „care vatămă libertatea tuturor ...” (Can. 8 Sin. III ec.).

Așa după cum am menționat și în textul lucrării, de-a lungul secolelor această „libertate a tuturor” – exprimată ecleziologic în termen de „autocefalie bisericească – avea să fie ignorată sau anulată de către principalele două Scaune primațiale ale lumii creștine”, și anume, „Roma Veche” și „Roma Nouă”.

De altfel, până și „Tomosurile” de autocefalie – redactate de aceste Scaune patriarhale – sunt și ele o mărturie a eforturilor acestora fie de-a desființa, fie de a limita această „libertate” deplină de care s-au bucurat „ab antiquo” (din antichitate) toate Bisericile locale constituite într-un cadru etnic și geografic bine precizat.

În Partea a VI-a, am prezentat formele de organizare de tip mitropolitan și exarhal și bazele lor canonice.

Ambele forme de organizare administrativ-teritorială, bisericească, au fost rezultatul firesc al acomodării Bisericii la structura administrației teritoriale a Staului roman, care au fost consacrate în baza unor norme canonice (cf. Can. 4, 6, 7 Sin. I ec.; 2, 3, 6 Sin. II ec.; 9, 17, 28 Sin. IV ec.).

În cadrul celor două unități administrativ-teritoriale ale Bisericii, Eparhia (Mitropolia) și Exarhatul, organul suprem de conducere a fost Sinodul lor episcopal, prin care s-a afirmat astfel și regimul sinodal din Biserica Răsăriteană (cf. Can. 5 Sin. I ec.; 19 Sin. IV ec.).

Inițial, autocefalia Bisericii constituită într-o provincie (eparhie) a fost întemeiată pe obiceiul canonic, apoi pe Rânduielele canonice (cf. Can. 8 Sin. III ec.). de altfel, aceeași situație o întâlnim și în cazul Exarhatelor (cf. Can. 6 Sin. I ec.; 2, 6, Sin. II ec.; 9, 17, 28 Sin. IV ec.).

Că obiceiul canonic avea aceeași „tărie” ca și canoanele, și chiar și ca „*τὸν νομὸν*” (legile de Stat), ne-o confirmă de altfel și canoniștii bizantini (Balsamon, Zonara și Aristen).

După învățătura canonică a Bisericii Răsăritene, „vechiul obicei” canonic este de altfel parte integrantă a „Sfintei Tradiții”, în temeiul căreia au luat ființă și primele forme de organizare administrativ-teritorială, bisericească, din Biserica preniceeană.

Printre aceste Biserici, de obârșie apostolică, au fost, de exemplu, Biserica Ciprului, Biserica Tomisului, Biserica Cartaginei etc., organizate în temeiul vechiului lor obicei canonic într-un cadru etnic și geografic bine precizat.

În paginile acestei Părți, am învederat și faptul că, în legislația canonică, prin care au fost confirmate cele două unități administrativ-teritoriale, adică Mitropolia și Exarhatul, a fost prevăzută și instituția sinodală, atât de tip mitropolitan, cât și exarhal, afirmându-se astfel și un alt principiu canonic fundamental, cel al sinodalității.

Printre altele, în Partea a VII-a a Tezei noastre de Doctorat, am făcut referință expresă la una dintre vechile instituții europene, care are atât o bază canonică, cât și una juridică (laică), și anume la Patriarhie.

Denumirea de „patriarh” apare pentru prima dată în Actele Sinodului de la Seleucia-Ctesifon (Biserica siro-orientală) din anul 424.

Această Biserică va oficializa însă denumirea de Patriarh de-abia în anul 545, când Catolicosul de Seleucia-Ctesifon s-a intitulat „Patriarh”.

Ultimul temei, adică cel juridic, îl aflăm în legislația romană, imperială, începând din secolul al V-lea, dar acesta va fi mult mai grăitor în legislația bizantină, adică începând cu epoca Împăratului Justinian.

Din textul Părții a VII-a, cititorul a putut de altfel lua cunoștință și de faptul că organizarea de tip patriarhal s-a impus de-abia la Sinodul IV ecumenic (Calcedon), deși acesta a fost prefigurată încă de la finele secolului al III-lea, adică odată cu organizarea primelor unități administrativ-teritoriale ale Statului roman numite Dieceze și Prefecturi.

Într-adevăr, în anul 451, Părinții Sinodului IV ecumenic au recunoscut pe seama Episcopului Romei demnitatea de Patriarh, pe care, pe la finele deceniului al șaselea, din secolul al V-lea, și l-au revendicat și episcopii greci din Constantinopol, Alexandria, Antiohia și Ierusalim.

Ca instituție canonic-juridică, Patriarhia a fost însă oficializată de împăratul Justinian, și apoi de Părinții Sinodului VI ecumenic (cf. Can. 7 și 36).

Unitatea administrativ-teritorială, bisericească, cunoscută până în zilele noastre sub numele de „Patriarhie”, a apărut în cadrul Prefecturilor, unități administrativ-teritoriale care apăruseră în cadrul Imperiului roman încă din epoca împăratului Constantin cel Mare.

Prefectura îngloba de fapt teritoriul mai multor dieceze, în care se aflau exarhi, adică atât conducătorii Statului, cât și ai Bisericilor respective.

În practică, exceptând cei patru Patriarhi, adică pe cei din Roma, Constantinopol, Alexandria și Antiohia, ceilalți doi patriarhi din primul mileniu, adică cel din Ierusalim și Georgia, nu și-au avut Patriarhatele lor într-o unitate administrativ-teritorială numită „Prefectură”.

De altfel, în secolul al IV-lea, Sinoadele întrunite în Constantinopol au recunoscut de fapt sistemul diarhic, adică al conducerii Biserice Ecumenice doar prin cele două căpetenii ale fostului Imperiu Roman, și anume cele din „Roma Veche” și „Roma Nouă” (cf. Can. 1 Sin. constantinopolitan din anul 879).

Or, printr-o astfel de decizie, era de fapt desființat sistemul conducerii colegiale, pentarhice, adică al Bisericii ecumenice prin cei cinci patriarhi menționați de legislația canonică din primul

mileniu (cf. Can. 36 Sin. VI ec.), adică cei din Roma, Constantinopol, Alexandria, Antiohia și Ierusalim.

Oricum, așa după cum am precizat și în textul Proiectului tezei noastre de doctorat, prin renunțarea Papei la titlul de „Patriarh”, în Biserica Răsăriteană se poate într-adevăr vorbi de o conducere tetrarhică, adică prin cei patru patriarhi greci (Constantinopol, Alexandria, Antiohia și Ierusalim), care au apărut în istorie în a II-a jumătate a secolului al V-lea și începutul secolului următor.

Nu este deci de mirare nici faptul că, în literatura de specialitate, de limbă greacă, se face insistent referință la necesitatea de a diferenția acești patriarhi – menționați de legislația canonică, ecumenică – de cei care au apărut ulterior (Moscova, Serbia, România, Bulgaria), care – în concepția unor ecleziologi, istorici, teologi și canoniști greci – ar trebui să li se recunoască din nou Statutul de „Patriarh” de către Scaunul Constantinopolului, ca, de altfel, și autocefalia Bisericilor lor.

În ultima parte a lucrării, adică Partea a VIII-a, cititorul a avut posibilitatea să ia cunoștință și de formele de organizare administrativ-teritorială a unei Biserici ortodoxe, locale, din zilele noastre, și anume a Bisericii Ortodoxe Române, așa după cum au fost acestea înfățișate în Statutul ei de organizare și funcționare.

Examinarea textului Statutului de organizare și funcționare Bisericii Ortodoxe Române ne-au oferit desigur și posibilitatea să constatăm că o Biserică locală, autocefală, din zilele noastre, – constituită într-un cadru etnic și geografic bine precizat – are o organizare canonică și în privința organizării ei administrativ-teritoriale. Or, tocmai aceste baze canonice îi conferă canonicitate și formelor ei de organizare administrativ-teritorială.

Din textul Proiectului tezei noastre, cititorul avizat poate de altfel constata că atât unitățile bisericești administrativ-teritoriale, din primul mileniu, cât și cele din zilele noastre, au o solidă bază canonică, de unde și canonicitatea formelor lor de organizare și funcționare.

În fine, ținem să învederăm faptul că, în temeiul doctrinei canonice, Biserica Ortodoxă este îndreptățită să procedeze la adoptarea unor noi canoane și în privința sistemului ei de organizare administrativ-teritorială, fiindcă Biserica este izvorul puterii sfintelor canoane.

Ținând seama de această realitate ecleziologico-canonică, putem așadar conchide că tot Biserica este aceea care are latitudinea de a păstra sau modifica și modul de organizare administrativ-teritorială, și, în consecință, de a-și organiza și noi unități administrativ-teritoriale atunci când interesele ei o cer, și, ipso facto, realitățile socio-politice și bisericești concură la o modificare a structurii ei administrativ-organizatorice.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

Izvoare

- „Apostoliki Paradosis” sau „Tradiția Apostolică” a Sfântului Ipolit Romanul, trad. din limba latină prof. pr. Petru Buburuz, în Revista de Teologie Sfântul Apostol Andrei, VI (2002), nr. 1, p. 248-263.
- Acta Conciliorum Oecumenicorum*, t. II, vol. II, pt. II, Berolini-Lipsiae, 1936.
- Agapie; Nicodim, *Pidalion* (în lb. greacă), Atena, 1990.
- Biblia sau Sfânta Scriptură*, Ed. I.B.M.B.O.R., București, 2006.
- Canoanele Bisericii Ortodoxe. Note și Comentarii*, ed. de I. N. Floca, Sibiu, 1992.
- Canoanele Bisericii Ortodoxe. Note și Comentarii*, ed. de I. N. Floca, Sibiu, 1991.
- Codul de Drept Canonic*, Ed. Sapiientia, Iași, 2004.
- Concilium Universale Chalcedoneuse. Gesta Chalcedone. Epistolarum Colectio*, în *Acta Conciliorum Oecumenicorum*, Ed. E. Schwartz, tom. II, vol. I, pars I, Berolini-Lipsiae, 1933.
- Fontes Historiae Daco-Romaniae. Izvoarele istoriei României*, București, 1970.
- Handbook of Church History*, ed. De H. Jedin și J. Dolan, vol. 3, New York, 1967.
- Histoire de Conciles Oecuméniques*, t. 3, Paris, 1967.
- Justiniani Institutions*, text latin și traducere de V. Hanga, Ed. Lumina Lex, București, 2002.
- Les Conciles Oecuméniques. Les Décrets*, tom, II-1, ed. G. Alberigo et al., Edition française sous la directive de A. Duval et al., Les Editions du Cerf, Paris, 1994
- Milaș, N., *Canoanele Bisericii Ortodoxe*, vol. I, pt. I, trad. Uros Kovincici și Nicolae Popovici, Arad, 1930.
- Neofit, Patriarh al Constantinopolului, *Pidalion (Cărma Bisericii Ortodoxe)*, Ed. Credința Strămoșească, Iași, 2004.
- Pidalion* (în lb. greacă), Atena, 1990.
- Popovici, C., *Fontănele și Codicii dreptului bisericesc ortodox*, Cernăuți, 1886.
- Rallis, G. A.; Potlis, M., *Σύνταγμα τῶν Θείων καὶ ἐρῶν κανόνων* (Sintagma sfințelor și dumnezeieștilor canoane), (*Sintagma ateniană*), vol. I-VI, Atena, 1852-1859.
- Regulamentul autorităților canonice și disciplinare și al instanțelor de judecată ale Bisericii Ortodoxe Române*, Ed. I. B. M.B. O. R., București, 2015.
- Sf. Ciprian al Cartaginei, *Despre unitatea Bisericii universale*, Ed. I.B.M.B.O.R., București, 2013.
- Sinaxarul Vieților de peste tot anul*, Ed. Biserica Ortodoxă, Alexandria, 2003.
- Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române*, în vol. *Legiurile Bisericii Ortodoxe Române. Extras*, Ed. I. B. M. B. O. R., București, 2003.
- Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române*, Ed. I.B.M.B.O.R., București, 2008.
- Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române*, Ed. I.B.M.B.O.R., București, 2008.
- Șaguna, A., *Enchiridion, adică carte manuale de canoane*, Sibiu, 1871.

Manuale și cărți

- Akantopoulos, P. I., *Κώδικα Ἱερῶν καὶ Ἐκκλησιαστικῶν Νόμων*, editia a II-a, Tesalonic, 1991.
- Andrușos, H., *Simbolica*, trad. Justin Moisesescu, Ed. Mitropoliei Olteniei, Craiova, 1955.
- Autocefalia. Libertate și demnitate*, Ed. Basilica a Patriarhiei Române, București, 2010.
- Autocefalie și comuniune*, Ed. Basilica a Patriarhiei Române, București, 2010.
- Bailly, A., *Dictionnaire grec français*, la 26-e edition, Ed. Librairie Machette, Paris, 1963.
- Berceanu, B. B., *Istoria constituțională a României în context internațional*, Ed. Rosetti, București, 2003.
- Bichicen, G., *Drept roman. Instituții, Izvoare, Jurisdicții*, Ed. C. H. Beck, București, 2008.
- Biserica și Dreptul. Studii de drept canonic ortodox. 1. Teologia Dreptului*, coord. E. Marga, Ed. Andreiana, Sibiu, 2010.
- Biserica și Dreptul. Studii de drept canonic ortodox. 2. Izvoarele dreptului canonic ortodox*, coord. E. Marga, Ed. Andreiana, Sibiu, 2012.
- Biserica și Dreptul. Studii de drept canonic ortodox. 3. Principiile dreptului canonic ortodox*, coord. E. Marga, Ed. Andreiana, Sibiu, 2012.
- Biserica și Dreptul. Studii de drept canonic ortodox. 4. Structura, organizarea și membrii Bisericii*, coord. E. Marga, Ed. Andreiana, Sibiu, 2013.
- Biserica și Dreptul. Studii de drept canonic ortodox. 5. Probleme canonice actuale*, coord. E. Marga, Ed. Andreiana, Sibiu, 2014.
- Biserica și Dreptul. Studii de drept canonic ortodox. 6. Ortodoxia românească*, coord. E. Marga, Ed. Andreiana, Sibiu, 2015.
- Biserica și Dreptul. Studii de drept canonic ortodox. 7. Relațiile externe ale Bisericii. Ecumenismul*, coord. E. Marga, Ed. Andreiana, Sibiu, 2016.
- Biserica și Dreptul. Studii de drept canonic ortodox. 8. Fragmente de curs*, coord. E. Marga, Ed. Andreiana, Sibiu, 2017.
- Boroianu, D. G., *Istoria dogmelor Bisericii creștine Ortodoxe de Răsărit*, ed. îngrijită de B. Dedu, Ed. Fundația Anastasia, București, 2007.
- Brachuli, I.; Dură N.; Zakariadze, A., *Philosophy of Religion*, (în limba georgiană), TSU Press, Tbilisi, 2015.
- Bratsiotis, P., *Despre principii fundamentale*, Atena, 1936-1937.
- Cozma, I., *Canoanele întregitoare ale patriarhilor de Constantinopol, Ioan Ajunătorul, Nichifor Mărturisitorul și Nicolae Grămăticul. Studiu istorico-canonice*, Ed. Întregirea, Alba Iulia, 2010.
- Cozma, I., *Curs de Drept canonic*, Alba Iulia, 2010.
- Danielopolu, G., *Explicațiunea Instituțiilor lui Justinian*, ed. a II-a, vol. I, București, 1911.

- Dron, C., *Valoarea actuală a canoanelor*, Ed. Doxologia, Iași, 2016.
- Dură, I. V., *Episcop ortodox român pentru Belgia și Țările de Jos. Pledoarii, propuneri și demersuri*, Ed. Magic Print, Onești, 2018.
- Dură, N. V., „*Scythia Mynor*” (Dobrogea) și *Biserica ei apostolică. Scaunul arhiepiscopal și mitropolitan al Tomisului (sec. IV-XIV)*, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 2006.
- Dură, N. V., *Le Régime de la synodalité selon la législation canonique, conciliaire, oecuménique, du Ier millénaire*, Ed. Ametist 92, București, 1999.
- Dură, N. V., *Organizarea Bisericii etiopiene și bazele ei canonice*, Ed. I.B.M.B.O.R., București, 1990.
- Dură, N. V.; Mititelu C., *Drept canonic. Legislația canonică și instituțiile juridico-canonice europene, din primul mileniu*, Ed. Universitară, București, 2014.
- Dură, N. V.; Mititelu C., *Istoria Dreptului românesc. Contribuții și evaluări cu conținut istorico-juridico-canonic*, Ed. Universitară, București, 2014.
- Ferrere, F., *La situation religieuse de l'Afrique Romaine depuis la fin du IV-siècle jusqu'à l'invasion des vandales (429)*, Paris, 1897.
- Floca, I. N., *Drept canonic ortodox. Legislație și administrație bisericească*, vol. I, Ed. I.B.M.B.O.R., București, 1990.
- Graviers, J., *Le Droit Canonique*, II-ème édition, Presses Universitaires de France, Paris, 1967.
- Grigoriță, G., *Sfintele și Dumnezeuiștile canoane în Biserică: între tradiție eclezială și necesitate pastorală*, Ed. Universității din București, București, 2017.
- Guțu, G., *Dicționar Latin-Român*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1983.
- Kvesitadze, G.; Dură, N. V., *The Roots of the Georgian and Romanian Science and Culture*, Ed. Academiei Oamenilor de Știință din România, București, 2017.
- Mărăcineanu, I., *Arhiepiscopia Tomisului și Arhiepiscopia Justiniana Prima*, Ed. Christiana, București, 2014.
- Milaș, N., *Dreptul bisericesc oriental*, trad. D. I. Cornilescu și V. Radu, revăzută de I. Mihălcescu, București, 1915.
- Mititelu C., *Dreptul bizantin și receptarea lui în Pravilele tipărite, în Țările Române, din secolul al XVII-lea*, Ed. Universitară, București, 2014.
- Mititelu, C., *Pravilele românești, tipărite, din secolul al XVII-lea. Infrațiuni și pedepse*, București, Ed. Didactică și Pedagogică RA, 2012.
- Mititelu, C., *Vechi instituții europene prevăzute de legislația nomocanonică din secolul al XVII-lea (Pravila de la Iași și Pravila de la Târgoviște)*, Ed. Universitară, București, 2014.
- Papanicolaou, G., *La translation des Évêques dans la tradition canonique de l'Église*, Ed. Épektasis, Tesalonik, 2003.
- Phidas, V. I., *Drept canonic – o perspectivă ortodoxă*, Ed. Trinitas, Iași, 2008.
- Preduca, G. M., *Drepturile omului – valențe juridice și canonice*, Ed. C. H. Beck, București, 2011.
- Rus, C., *Drept bisericesc*, Ed. Miradora, Arad, 2000.
- Stan, L., *Ontologia Juris*, Sibiu, 1943.
- Stăniloae, D., *Teologia dogmatică ortodoxă*, ed. a II-a, IMBOR, București, 1996.
- Vito Pinto, P., *Commento al codice di Diritto Canonico*, Ed. Urbaniana University Press, Roma, 1985.

Studii și articole

- Agachi, A., *Patriarhul Fotie al Constantinopolului - primul umanist creștin?*, apud <http://ziarullumina.ro/patriarhul-fotie-al-constantinopolului-primul-umanist-crestin--37451.html>
- Buzan, S., *Hirotonie și Hirotesie*, în *Ortodoxia*, X (1957), nr. 4, p. 591-592.
- Dură, I. V., *Canoanele Sinodului al VI-lea ecumenic (Panthekti sau Quinisext sau Trulan) privitoare la Post și aplicarea acestora în viața credincioșilor Bisericii Ortodoxe de astăzi*, în *Ortodoxia*, 1994, nr. 2-3, p. 131-141.
- Dură, I. V., *Câteva precizări privind data și denumirile celei de a doua sesiuni a celei de al VI-lea Sinod ecumenic (Quinisext sau Trulan)*, în *Biserica Ortodoxă Română*, 1992, nr. 1-3, p. 158-162.
- Dură, I. V., *Les 'Tomes synodaux' émis par le Patriarcat œcuménique au XIXe et au XXe siècles pour octroyer l'autonomie ou l'autocéphalie à des Eglises orthodoxes*, în *Revue des Etudes Sud-Est Européennes*, 1994, Tome XXXII, no. 1-2, p. 63-66.
- Dură, I. V., *Sfințirea Sfântului și Marelui Mir în Biserica Ortodoxă Română, sec. XVI-XIX*, în vol. *Centenarul autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române 1885-1985*, Ed. IBMBOR, București, 1987, p. 417-432.
- Dură, I. V., *Spre o nouă organizare administrativ-teritorială a Bisericii Ortodoxe Române*, în *Averea*, 8 noiembrie 2005, nr. 156, p. 9.
- Dură, I. V., *Tomosurile sinodale de autonomie și autocefalie emise de Patriarhia ecumenică în secolele XIX și XX și prevederile incluse în acestea cu privire la sfințirea Sfântului și Marelui Mir*, în *Biserica Ortodoxă Română*, 1996, nr. 1-6, p. 269-272.
- Dură, N. V., *"Rights", "Freedoms" and "Principles" Set out in the Charter of Fundamental Rights of the EU*, în *Journal of Danubius Studies and Research*, vol. VI, nr. 2 (2016), p. 166-175.
- Dură, N. V., *"Justitia" and "Aequitas" in the perception of the Greek philosophers and of the Roman jurists*, în *Teologia Młodych*, no. 4 (2015), p. 4-9.
- Dură, N. V., *„De jura personarum”. Considerații și evaluări ale unor texte juridice și filosofice*, în *Revista de Teologie Sfântul Apostol Andrei*, Anul XVII, nr. 1 / 2013, p. 28-47.
- Dură, N. V., *„Dreptatea (Justitia)” și „Echitatea (Aequitas)” în percepția lui Lactanțiu (†325)*, în vol. *Simpozionul internațional: Tradiție și continuitate în teologia tomitană. Două decenii de învățământ teologic universitar la Constanța (1992- 2012)*, Ed. Arhiepiscopiei Tomisului, Constanța, 2012, p. 257-272.
- Dură, N. V., *„Regula de credință” și rugăciunea pentru unitatea creștină. O evaluare ecleziologică-canonice*, în *Ortodoxia*, LV (2004), nr. 3-4, p. 7-25.
- Dură, N. V., *„Teologia” și „Filosofia”. Convergențe sau divergențe ideatice?!*, în vol. *Simpozionul național „Constantin Noica”, ed. a IV-a „La început era Cuvântul”, Constanța, 17-18 mai 2012*, p. 175-207.
- Dură, N. V., *120 de ani de la recunoașterea Autocefaliei (1885-2005) și 80 de ani de la întemeierea Patriarhiei Române (1925-2005)*, în *Biserica Ortodoxă Română*, CIII (2005), nr. 1-3, p. 444-456.

- Dură, N. V., *350 de ani de la tipărirea Pravilei de la Govora. Contribuții privind identificarea izvoarelor sale*, în *Altarul Banatului*, I (1990), nr. 3-4, p. 58-79.
- Dură, N. V., *About the „Religious” Politics of Some Member States of the European Union*, în *Dionysiana*, III (2009), nr. 1, p. 463-489.
- Dură, N. V., *Activitatea canonică a mitropolitului Iacob Putneanul (1719-1778)*, în *Glasul Bisericii*, XXXIX (1980), nr. 10-12, p. 812-829.
- Dură, N. V., *Activitatea canonică a mitropolitului Veniamin Costache*, în *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, XLVII (1971), nr. 7-8, p. 471-493.
- Dură, N. V., *Anaforalele (canoane liturgice) Bisericii etiopiene. Procesul apariției și dezvoltării lor*, în *Studii Teologice*, XXIX (1977), nr. 7-10, p. 589-599.
- Dură, N. V., *Autocefalia Bisericii Ortodoxe Române și bazele sale canonice*, în *Mărturie ortodoxă, Revista Comunității Ortodoxe Române din Olanda*, Haga, IV (1985), nr. 8, p. 91-107.
- Dură, N. V., *Biserica „Vlahilor” (Românilor) din Nordul Dunării și relațiile ei canonice cu principalele Scaune episcopale din Sudul Dunării (sec. IV-XIV)*, în *Anuarul Facultății de Teologie Ortodoxă, Universitatea București*, 2002, p.353-367.
- Dură, N. V., *Biserica Alexandriei și activitatea canonic-pastorală a ierarhilor ei până la Sinodul de la Calcedon (451)*, în *Studii Teologice*, XXXIII (1981), nr. 1-2, p. 5-25.
- Dură, N. V., *Biserica Coptă și organizarea ei în lumina mărturiilor Tradiției istorico-agiografice*, în *Studii Teologice*, XXXIV (1982), nr. 3-4, p. 200-219.
- Dură, N. V., *Biserica creștină în primele patru secole. Organizarea și bazele ei canonice*, în *Ortodoxia*, XXXIV (1982), nr. 3, p. 451-469.
- Dură, N. V., *Biserica din „Scythia Minor” (Dobrogea). Mărturii istorice și canonice privind reactivarea Scaunului mitropolitan al Tomisului*, în *Analele Universității Ovidius Constanța, Seria Teologie*, nr. 1 / 2005, p. 35-65.
- Dură, N. V., *Biserica din «Scythia Minor» și «Întâistătorii» ei tomitani*, în *Buletinul Centrului pentru dialog între științe și teologie*, Universitatea din Craiova, vol. I, nr. 1 / 2006, p. 1-38.
- Dură, N. V., *Biserica etiopiană și „Anaforalele” ei liturgice*, în *Revista de Teologie Sfântul Apostol Andrei*, XII (2008), nr. 1, p. 9-45.
- Dură, N. V., *Canoanele Sinodului II ecumenic și obligativitatea de a mărturisi și păstra cu credincioșie Crezul niceo-constantinopolitan*, în *Ortodoxia*, XXXIII (1981), nr. 2, p. 442-459.
- Dură, N. V., *Cele mai vechi izvoare scrise ale Dreptului ecleziastic etiopian*, în *Biserica Ortodoxă Română*, C (1982), nr. 5-6, p. 572-586.
- Dură, N. V., *Christianism in Pontic Dacia. The „Scythian Monks” (Daco-Roman) and their Contribution to the Advance of Ecumenical Unity and the Development of the European Christian Humanist Culture*, în *Revue Roumaine d'Histoire*, 2003, nr. 1-4, p. 5-18.
- Dură, N. V., *Codul de drept canonic (latin). Principiile ecleziologico-canonice enunțate de Constituția apostolică Sacrae disciplinae leges*, în *Anuarul Facultății de Teologie Ortodoxă. Universitatea București*, Ed. Universității din București, 2001, p. 517-537.
- Dură, N. V., *Colecția canonică etiopiană (Corpus Juris Canonici Aethiopici)*, în *Studii Teologice*, XXVI (1974), nr. 9-10, p. 725-738.
- Dură, N. V., *Colecții canonice, apusene, din primul mileniu*, în *Analele Universității Ovidius. Seria: Drept și Științe Administrative*, nr. 1, 2003, p.19-33.
- Dură, N. V., *Comunitățile ortodoxe române de peste hotare, o preocupare permanentă a Bisericii Ortodoxe Române*, în *Studii Teologice*, XXXVIII (1986), nr. 1, p. 8-23.
- Dură, N. V., *Considerații canonic-ecleziologice privind Documentul de la Lima (B.E.M.)*, în *Ortodoxia*, XXXVIII (1986), nr. 2, p. 119-147.
- Dură, N. V., *Crucea în lumina Tradiției dogmatice, canonice și liturgice a Bisericii Ortodoxe*, în *Ortodoxia*, XXXIV (1982), nr. 2, p. 299-328.
- Dură, N. V., *De la instituția juridico-canică a Pentarhiei la renunțarea titlului de „Patriarh al Occidentului”*, în vol. *Autocefalia, libertate și demnitate*, Ed. IBMBOR, București, 2010, p. 455-479.
- Dură, N. V., *Denis Exiguus (Le Petit) (465-545). Précisions et correctifs concernant sa vie et son oeuvre*, în *Revista Española de Derecho Canonico (Universidad Pontificia de Salamanca)*, L (1993), p. 279-290.
- Dură, N. V., *Despre „Jus naturale”. Contribuții filosofico-juridice*, în *Revista de Teologie Sfântul Apostol Andrei*, Anul XVIII, nr. 1 / 2014, p. 39-52.
- Dură, N. V., *Despre Drept și natura sa*, în *Revista de Teologie Sfântul Apostol Andrei*, VI (2002), nr. 1, p. 60-64.
- Dură, N. V., *Despre libertatea religioasă și regimul general al Cultelor religioase din România*, în *Analele Universității Ovidius Constanța / Seria Teologie*, Anul VII, nr. 1 / 2009, p. 20-45.
- Dură, N. V., *Dialogul teologic între Biserica Ortodoxă și Bisericile Vechi Orientale. Rezultate și Perspective*, în vol. *Autocefalie și comuniune. Biserica Ortodoxă Română în dialog și cooperare externă (1885-2010)*, Ed. IBMBOR, București, 2010, p. 272-297.
- Dură, N. V., *Dialogul teologic între Calcedonieni și Necalcedonieni. Considerații și evaluări ecleziologico-canonice*, în *Revista de Teologie Sfântul Apostol Andrei*, Anul XVI, nr. 1 / 2012, p. 9-60.
- Dură, N. V., *Dialogul teologic ortodox-romano-catolic și implicațiile sale ecleziologice*, în *Mitropolia Banatului*, XXXVI (1986), nr. 1, p. 24-41.
- Dură, N. V., *Dionisie Exiguul și Papii Romei*, în *Biserica Ortodoxă Română*, CXXI (2003), nr. 7-12, p. 459-468.
- Dură, N. V., *Documentul de la Lima (B.E.M.) și evaluarea sa teologică*, în *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, LXII (1986), nr. 1-2, p. 46-58.
- Dură, N. V., *Dreptul canonic și rolul său în afirmarea culturii juridice europene*, în *Revista de Teologie Sfântul Apostol Andrei*, Anul XV, nr. 1 / 2011, p. 52-61.
- Dură, N. V., *Dreptul canonic, disciplină de studiu în Facultățile de Drept din prestigioase Universități europene*, în *Analele Universității Ovidius. Seria: Drept și Științe Administrative*, nr. 1, 2007, p. 328-332.

Dură, N. V., *Dreptul canonic, ramură a Dreptului*, în Revista de Teologie Sfântul Apostol Andrei, Anul XVIII, nr. 1 / 2014, p. 53-64.

Dură, N. V., *Dreptul în percepția Părinților Bisericii ecumenice din primul mileniu*, în Revista de Teologie Sfântul Apostol Andrei, X (2006), nr. 1, p. 7-16.

Dură, N. V., *Dreptul pravilnic (nomocanonic) și Colecțiile nomocanonice*, în Revista de Teologie Sfântul Apostol Andrei, IX (2005), nr. 1, p. 7-15.

Dură, N. V., *Dreptul și Religia. Norme juridice și norme religios-morale*, în Analele Universității Ovidius. Seria: Drept și Științe Administrative, 2003, nr. 1, p. 15-24.

Dură, N. V., *Drepturile și libertățile fundamentale ale omului și protecția lor juridică. Dreptul la religie și libertatea religioasă*, în Ortodoxia, LVI (2005), nr. 3-4, p. 7-55.

Dură, N. V., *Edictul de la Milan (313) și impactul lui asupra relațiilor dintre Stat și Biserică. Câteva considerații istorice, juridice și eclesiologice*, în Mitropolia Olteniei, nr. 5-8, 2012, p. 28-43.

Dură, N. V., *Episcopul Romei și statutul său canonic. Scaunul apostolic al Romei și procesul de refacere a unității creștine ecumenice*, în vol. Simpozionul internațional „Ortodoxia românească și rolul ei în Mișcarea ecumenică”. De la New Delhi la Porto Alegre 1961-2006, Constanța, iulie 2006, Ed. Vasiliana '98, Iași, 2006, p. 89-118.

Dură, N. V., *Forme și stări de manifestare a autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române de-a lungul secolelor. Mărturii istorice și canonice*, în vol. Centenarul Autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române, Ed. Institutului Biblic, București, 1987, p. 279-326.

Dură, N. V., *Forme și stări de manifestare a autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române de-a lungul secolelor. Mărturii istorice și canonice*, în vol. Centenarul Autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române, Ed. Institutului Biblic, București, 1987, p. 279-326.

Dură, N. V., *Forme și stări de manifestare ale autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române. Mărturii istorice, eclesiologice și canonice*, în vol. Autocefalia, libertate și demnitate, Ed. IBMBOR, București, 2010, p. 113-155.

Dură, N. V., *From “Proti Philosophia” to Nietzsche’ thinking. Some considerations as philosophical knowledge is concerned*, in Philosophical-Theological Reviewer, no. 5, 2015, p. 9-25.

Dură, N. V., *From the Church Autonomy of the Archbishop Andrei Șaguna, to the Autonomy of the Religious Denominations in the Romanian State. Ecclesiological-Canonical Considerations*, in Ecumeny and Law, vol. 4, 2016, p. 235-256.

Dură, N. V., *Hristologia în lumina Tradiției canonice a Bisericii Ortodoxe*, în Studii Teologice, XXXVI (1984), nr. 7-8, p. 492-514.

Dură, N. V., *Ideea de „Drept” și „Dreptate” în percepția gândirii vechiului Drept românesc*, în Revista de Teologie Sfântul Apostol Andrei, VI (2002), nr. 1, p. 51-59.

Dură, N. V., *Ideea de Drept. „Dreptul”, „Dreptatea” și „Morală”*, în Analele Universității Ovidius. Seria: Drept și Științe Administrative, vol. I, anul 2004, p. 15-46.

Dură, N. V., *Instituția juridico-canonică a Patriarhatului și implicațiile ei eclesiologice. De la sistemul de conducere de tip diarhic la cel pentarhic, și apoi la cel tetrarhic*, în Revista de Teologie Sfântul Apostol Andrei, Anul XV, nr. 1 / 2011, p. 21-51.

Dură, N. V., *Îndatorirea credincioșilor privind viața creștină în lumina Sfintelor canoane*, în Altarul Banatului, XLIII (1993), nr. 10-12, p. 18-26.

Dură, N. V., *Întăistătorul în Biserica Ortodoxă. Studiu canonic*, în Studii Teologice, XL (1988), nr. 1, p. 15-50.

Dură, N. V., *La synodalité, l’une des anciennes institutions de l’Europe*, în Analele Universității Ovidius. Seria: Drept și Științe Administrative, nr. 1, 2007, p. 8-19.

Dură, N. V., *Law and Morals. Prolegomena (I)*, în Acta Universitatis Danubius. Juridica, nr. 2/2011, p. 158-173.

Dură, N. V., *Law and Morals. Prolegomena (II)*, în Acta Universitatis Danubius. Juridica, nr. 3/2011, p. 72-84.

Dură, N. V., *Le „Primat pétrinien”. Le rôle de l’Évêque de Rome selon la législation canonique des conciles oecuméniques du premier millénaire. Une évaluation canonique-ecclésiologique*, în vol. Il Ministero petrino. Cattolici e ortodossi in dialogo, ed. Walter Kasper (Città Nuova Editrice), Roma, 2004, p. 171-201.

Dură, N. V., *Le Concile des Apôtres, prototype de tous les conciles, modèle de la synodalité orthodoxe*, în La Lumière du Thabor (Revue Internationale de Théologie Orthodoxe), nr. 49-50, Paris, 2003, p. 61-84.

Dură, N. V., *Le Régime de la synodalité dans les huit premières siècles. Les types des synodes*, în L’Année Canonique (Hors Série), vol. I, 1992, (Actes du VII-e Congrès International de Droit Canonique, Paris, Unesco, 21-28 septembre 1990), p. 267-283.

Dură, N. V., *Legea nr. 489/2006 privind libertatea religioasă și regimul general al Cultelor religioase din România*, în vol. Biserica Ortodoxă și Dreptul: Paradigme, fundamente, implicații, Ed. Universul Juridic, București, 2010, p. 290-311.

Dură, N. V., *Legislația canonică a Sinodului II ecumenic și importanța sa pentru organizarea și disciplina Bisericii*, în Glasul Bisericii, XL (1981), nr. 6-8, p. 630-671.

Dură, N. V., *Les relations canoniques de l’Église roumaine nord-danubienne avec les principaux Sièges épiscopaux du Sud du Danube*, în Revue Roumaine d’Histoire, (Bucarest), tom. XL-XLI (2001-2002), p. 5-20.

Dură, N. V., *Loi morale, naturelle, source du Droit naturel et de la Morale chrétienne*, în vol. La morale au crible des religions (Studia Arabica XXI), coord. M. Th. Urvoy, Éditions de Paris, 2013, p. 213-233.

Dură, N. V., *Man in the view of some Christian Theologians with Philosophical Background*, în Annals of the Academy of Romanian Scientists, Series on Philosophy, Psychology, Theology and Journalism, vol. 5, nr. 1-2, 2013, p. 75-97.

Dură, N. V., *Mărturii ale Tradiției liturgico-canonică apostolice privind rugăciunea*, în Studii Teologice, XXXV (1983), nr. 7-8, p. 481-490.

Dură, N. V., *Mărturii ale Tradiției ortodoxe, biblice și patristice, despre rugăciune*, în Mitropolia Moldovei și Sucevei, LX (1984), nr. 1-3, p. 81-103.

Dură, N. V., *Monahii, al treilea element constitutiv al Bisericii*, în Biserica Ortodoxă Română, CXXI (2003), nr. 7-12, p. 469-483.

Dură, N. V., *Monahismul în Dacia Pontică. „Călugării sciți (daco-romani) și contribuția lor la afirmarea unității ecumenice și la dezvoltarea culturii umanist-creștine europene*, în Biserica Ortodoxă Română, CXXII (2004), nr. 3-4, p. 347-357.

Dură, N. V., *Nomocanonul „Fetha Nagast” în lumina cercetărilor istoricilor și canoniștilor etiopieni și europeni*, în Studii Teologice, XXVII (1975), nr. 1-2, p. 96-118.

Dură, N. V., *O mărturisire de credință copto-etioopiană din secolul al XVII-lea*, în Glasul Bisericii, LVII (2001), nr. 5-8, p. 85-92.

Dură, N. V., *O sută de ani de la recunoașterea Autocefaliei (1885-1985) și șaizeci de ani de la întemeierea Patriarhiei Române*, în *Mărturie Ortodoxă. Revista Comunității Ortodoxe Române din Olanda*, Haga, V (1986), nr. 9, p. 63-100.

Dură, N. V., *Obligațiile creștinilor, privind viața lor creștină, în lumina Sfințelor canoane*, în *Îndrumător bisericesc*, Galați, 1988, nr. 4, p. 94-110.

Dură, N. V., *Organismele executive centrale și locale ale Bisericii Ortodoxe Române și activitatea lor managerială*, în vol. *Contribuții la conturarea unui model românesc de management*, coord. I. Petrescu, Ed. Expert, București, 2014, vol. II, p. 413-447.

Dură, N. V., *Originile nomocanonului „Fetha Nagast”. Identificarea canoanelor zise ale împăraților*, în *Studii Teologice*, XXVIII (1976), nr. 1-2, p. 162-183.

Dură, N. V., *Patriarh și Patriarhie. Patriarhia, una din vechile Instituții europene*, în *Biserica Ortodoxă Română*, CIII (2005), nr. 1-3, p. 414-432.

Dură, N. V., *Patriarhia ecumenică și autocefalia Bisericii noastre de-a lungul secolelor*, în *Studii Teologice*, XXXVIII (1986), nr. 3, p. 52-81.

Dură, N. V., *Pravila rugăciunii în lumina Tradiției liturgice și canonice a Bisericii Ortodoxe*, în *Ortodoxia*, XXXV (1983), nr. 3, p. 431-457.

Dură, N. V., *Precizări privind unele noțiuni ale Dreptului canonic (depunere, caterisire, excomunicare, afurisire și anatema) în lumina învățăturii ortodoxe. Studiu canonic, partea I*, în *Ortodoxia*, XXXIX (1987), nr. 2, p. 84-135; partea a II-a în *Ortodoxia*, XXXIX (1987), nr. 3, p. 105-14.

Dură, N. V., *Principiile canonice, fundamentale, de organizare și funcționare a Bisericii Ortodoxe și reflectarea lor în legislația Bisericii Ortodoxe Române*, în *Revista de Teologie Sfântul Apostol Andrei*, V (2001), nr. 9, p. 129-140.

Dură, N. V., *Proselytism and the Right to Change Religion: The Romanian Debate*, în vol. *Law and Religion in the 21st Century. Relations between States and Religious Communities*, Edited by S. Ferrari and R. Cristofori, Ashgate Publishing Limited, England, 2010, p. 279-290.

Dură, N. V., *Prozelitismul și dreptul de-a schimba religia în lumina legislației române*, în *Ortodoxia*, an I s.n., nr. 2, 2010, p. 11-21.

Dură, N. V., *Receptarea canoanelor în Biserica etiopiană*, în *Studii Teologice*, XXVII (1975), nr. 3-4, p. 277-289.

Dură, N. V., *Reforma liturgică a Conciliului II Vatican și aplicarea sa în Bisericile catolice din Africa*, în *Glasul Bisericii*, XXXIX (1980), nr. 3-5, p. 399-404.

Dură, N. V., *Reglementări legale privind organizarea și administrarea teritoriului*, în *Îndrumător bisericesc*, Râmnicu-Vâlcea, 1989, nr. 6, p. 79-81.

Dură, N. V., *Relațiile canonice ale Bisericii române nord-dunărene cu Scaunele episcopale din sudul Dunării*, în *Mitropolia Banatului*, XXXVI (1986), nr. 2, p. 39-79.

Dură, N. V., *Relațiile Stat-Culte religioase în U.E. „Privilegii” și „discriminări” în politica „religioasă” a unor State membre ale Uniunii Europene*, în *Analele Universității Ovidius. Seria: Drept și Științe Administrative*, nr. 1, 2007, p. 20-34.

Dură, N. V., *Religion and Culture in Scythia Minor*, în *Annals of the “Ovidius” University of Constanța. History Series*, vol. 10-11, 2013-2014, p. 15-26.

Dură, N. V., *Renunțarea Papei la titlul de „Patriarh al Occidentului”*, în *Analele Universității Ovidius Constanța, Seria Teologie*, nr. 1 / 2008, p. 32-42.

Dură, N. V., *Sfântul și Marele Sinod Ecumenic. Considerații ecleziologice privind textele redactate de Comisia pregătitoare a celei de-a III-a Conferințe Panortodoxe Presinodale*, în *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, LXIV (1988), nr. 5, p. 33-45.

Dură, N. V., *Sinodul de la Calcedon în Tradiția dogmatică a Bisericii etiopiene*, în *Ortodoxia*, XXVII (1975), nr. 3, p. 459-464.

Dură, N. V., *Statele Uniunii Europene și cultele religioase*, în *Ortodoxia*, an I s.n., nr. 2, 2009, p. 49-72.

Dură, N. V., *Străromânul Dionisie Exiguul și opera sa canonică. O evaluare canonică a contribuției sale la dezvoltarea Dreptului bisericesc*, în *Ortodoxia*, XLI (1989), nr. 4, p. 37-61.

Dură, N. V., *Temele celei de-a IV-a Conferințe Panortodoxe Presinodale în lumina doctrinei canonice ortodoxe*, în *Mitropolia Banatului*, XXXIX (1989), nr. 1, p. 20-28.

Dură, N. V., *Teologia icoanelor în lumina Tradiției dogmatice și canonice ortodoxe*, în *Ortodoxia*, XXXIV (1982), nr. 1, p. 55-83.

Dură, N. V., *The “Petrine primacy”: the role of the Bishop of Rome according to the canonical legislation of the ecumenical councils of the first millennium, an ecclesiological-canonical evaluation*, în *The Petrine ministry: Catholics and Orthodox in dialogue: academic symposium held at the Pontifical Council for Promoting Christian Unity*, ed. Walter Kasper, New York, Newman Press, 2006, p. 164-184.

Dură, N. V., *The ‘Scythian Monks’ (Daco-Roman) and their Contribution to the European Christian Humanist Culture*, în vol. *Dialogue of Civilizations*, ed. David Muskhelishvili, New York, Nova Science Publishers, 2010, p. 33-42.

Dură, N. V., *The Byzantine Nomocanons, fundamental sources of old Romanian Law*, în vol. *International Conference, Proceedings “Exploration, Education and Progress in the third Millennium”*, vol. I, no. 3, Galați University Press, Galați, 2011, p. 25-48.

Dură, N. V., *The Ecumenicity of the Council in Trullo: Witnesses of the Canonical Tradition in the East and the West*, în *The Council in Trullo Revisited*, coord. G. Nedungatt, M. Featherstone, Roma, 1995 (Kanonika nr. 6), p. 229-262.

Dură, N. V., *The European juridical thinking, concerning the human rights, expressed along the centuries*, în *Acta Universitatis Danubius. Juridica*, nr. 2/2010 (VII), p. 153-192.

Dură, N. V., *The Fundamental Rights and Liberties of Man in the E.U. Law*, în *Dionysiana*, IV, no. 1 / 2010, p. 431-464.

Dură, N. V., *The Law no. 489/2006 on Religious Freedom and General Regime of Religious Cults in Romania*, în *Dionysiana*, II (2008), nr. 1, p. 37-54.

Dură, N. V., *The Protos in the Romanian Orthodox Church According to its Modern Legislation*, în *Kanon (Iahrbuch der Gesellschaft für das Recht der Ostkirchen)*, vol. IX, Wien, 1989, p. 139-161.

Dură, N. V., *The Right to Freedom of Religion during of Emperors Cyrus “the Great” (559-529 BC) and Alexander “the Great” (336-323 BC)*, în *Studii filosofice*, Tomul I, nr. 2, 2015, p. 231-242.

Dură, N. V., *The Right to Religion: Some Consideration of the Principal International and European Juridical Instruments*, în *Religion and Equality. Law in conflict*, ed. by W. Cole Durham Jr. and Donlu Thayer, Routledge, UK, 2016, p. 15-24.

- Dură, N. V., *The Universal Declaration of Human Rights*, in EIRP Proceedings Vol. 10, Danubius University Press, Galati, 2015, p. 235-242.
- Dură, N. V., *Tradiția hristologică predanistă de Părinții Străromâni și Români*, în Mărturie Ortodoxă. Revista Comunității Ortodoxe Române din Olanda (Haga), II (1983), nr. 4, p. 18-46.
- Dură, N. V., *Un daco-roman, Dionisie Exiguul, părintele dreptului bisericesc apusean*, în Studii Teologice, XLIII (1991), nr. 5-6, p. 84-90.
- Dură, N. V., *Valorile religioase-creștine și „moștenirea culturală, religioasă și umanistă a Europei”. „Laicitate” și „libertate religioasă”*, în vol. Simpozionul „Modernitate, postmodernitate și religie”, Ed. Vasiliana '98, Iași, 2005, p. 19-35.
- Dură, N. V.; Mititelu C., *Dreptul la libertatea de Religie. Edictul de la Milan și afirmarea dispozițiilor lui de principiu în Legislația europeană și internațională*, în Revista de Teologie Sfântul Apostol Andrei, nr. 1 / 2013, p. 48-79.
- Dură, N. V.; Mititelu, C., *Centrul de studii și cercetări religioase și juridico-canonice al celor trei religii monoteiste (mozaică, creștină și islamică)*, Analele Universității OVIDIUS Constanța / Seria Teologie nr. 1 / 2007, p. 354-357.
- Dură, N. V.; Mititelu, C., *Foreword*, în Dionysiana, I (2007), no. 1, p. 9-17.
- Dură, N. V.; Mititelu, C., *L'École roumaine du Droit canonique et sa contribution au développement du Droit canonique de l'Eglise Orthodoxe Œcuménique*, în vol. Simpozionul internațional: *Tradiție și continuitate în teologia tomitană. Două decenii de învățământ teologic universitar la Constanța (1992- 2012)*, Ed. Arhiepiscopiei Tomisului, Constanța, 2012, p. 37-60.
- Dură, N. V.; Mititelu, C., *Relațiile dintre Stat - Biserică în secolele IV-VI. Consecințele lor juridico-canonice*, în Revista de Teologie Sfântul Apostol Andrei, Anul XVI, nr. 1 / 2012, p. 81-105.
- Dură, N. V.; Mititelu, C., *The State and the Church in IV-VI Centuries. The Roman Emperor and the Christian Religion*, în vol. SGEM Conference on Political Sciences, Law, Finance, Economics & Tourism, vol. I, 2014, p. 923-930.
- Dvornik, F., *L'œcuménicité du huitième concile (869-870) dans la tradition occidentale du Moyen Age*, în Bulletin de la classe des lettres, l'Académie royale de Belgique, 5-e, I, t. XXIV, Bruxelles, 1938, p. 445-487.
- Gerostergios, A., *Sfântul Fotie cel Mare*, trad. din lb. engleză de M. Popescu, Ed. Sofia, București, 2005, apud Ediție electronică, Apologeticum, 2006, apud [http://www.biblioteca-ortodoxa.ro/carte/Sfantul%20Fotie%20cel%20Mare.%20Schisma%20dintre%20Rasarit%20si%20Apus\(Asterios%20Gerostergios\).pdf](http://www.biblioteca-ortodoxa.ro/carte/Sfantul%20Fotie%20cel%20Mare.%20Schisma%20dintre%20Rasarit%20si%20Apus(Asterios%20Gerostergios).pdf)
- Ierotheos Vlahos: *Sfântul Fotie cel Mare și Sinodul al VIII-lea Ecumenic*, apud <http://ortodoxinfo.ro/2016/06/27/mitropolitul-ierotheos-vlahos-sfantul-fotie-cel-mare-si-sinodul-al-viii-lea-ecumenic/>
- Ioniță, V., *Sinodul VI ecumenic și însemnătatea lui pentru ecumenismul actual*, Teză de doctorat, în Studii Teologice, XXX(1978), nr. 5-8, p. 357-485.
- Ivan, I., *Etnosul – Neamul – Temei divin și principiu fundamental canonic al autocefaliei bisericești*, în vol. *Autocefalia. Libertate și Demnitate*, Ed. Basilica a Patriarhiei Române, București, 2010, p. 26-32.
- Ivan, I., *Hotărârile canonice ale Sinodului II ecumenic și aplicarea lor de-a lungul veacurilor*, în Biserica Ortodoxă Română, XCIX (1981), nr. 7-8, 821-866.
- Ivan, I., *Importanța principiilor fundamentale canonice de organizație și administrație, pentru unitatea Bisericii*, în Mitropolia Moldovei și Sucevei, anul XLV (1969), nr. 3-4, p. 155-165.
- Ivan, I., *Nulitatea actului de caterisire a Mitropolitului Antim Ivireanul*, în Mitropolia Ardealului, XII (1967), nr. 1-3, p. 147-171.
- Ivan, I., *Principii de organizație și disciplină bisericească în canoanele sinodului al IV-lea ecumenic*, în Telegraful Român, anul 190, 15 martie 1952, nr. 7-9, Sibiu, p. 2-6.
- Ivan, I., *Vechimea și formele raporturilor Bisericii Ortodoxe Române cu celelalte Biserici Ortodoxe*, în Glasul Bisericii, XL (1980), nr. 10-12, p. 772-796.
- Justinian, Patriarhul României, *Valabilitatea actuală a canonului 28 al Sinodului al IV-lea ecumenic de la Calcedon*, în Ortodoxia, IV (1951), nr. 2-3, p. 173-187.
- Kshutashvili, J., *Restabilirea autocefaliei Bisericii georgiene în anul 1917*, în Analele Universității OVIDIUS Constanța: Seria Teologie, VI, nr. 1 / 2008, p. 92-109.
- Mititelu C., *The legislation of emperor Justinian (527-565) and its reception in the Carpathian-Danubian-Pontic space*, în Analecta Cracoviensia, 48 (2016), p. 383-397.
- Mititelu, C., *"Corpus Juris Civilis" and "Corpus Juris Canonici". Legal and Canonical Considerations*, în Teologia, anul XVIII, nr. 4 (61), 2014, p. 127-137.
- Mititelu, C., *About the Right to the Freedom of Religion*, în vol. LUMEN: Rethinking Social Action. Core Values, coord. A. Sandu et al., Medimond, Bologna (Italia), 2015, p. 833-838.
- Mititelu, C., *Clericii de instituire divină și îndatoririle lor după Pravila de la Govora*, în Revista de Teologie Sfântul Apostol Andrei, nr. 1 / 2013, p. 245-255.
- Mititelu, C., *Daco-romanul „Cassianus Johannes” și aportul său la dezvoltarea patrimoniului spiritual-religios și cultural al Europei*, în vol. *Tradiție și continuitate în teologia tomitană. Două decenii de învățământ teologic universitar la Constanța*, Ed. Arhiepiscopiei Tomisului, Constanta, 2012, p. 376-393.
- Mititelu, C., *Despre relațiile Stat-Biserică. Câteva considerații ecleziologice și canonic-juridice*, în Analele Universității Ovidius Constanța, Seria Teologie, nr. 1 / 2010, p. 202-215.
- Mititelu, C., *Dreptul natural, ca temei al libertății sclavilor, în concepția lui Epifanie din Moirans (1644-1689)*, în Revista de Teologie Sfântul Apostol Andrei, nr. 1 / 2012, p. 282-293.
- Mititelu, C., *Legislația romano-bizantină și receptarea ei în Țările Române*, în Revista de Teologie Sfântul Apostol Andrei, nr. 1 / 2012, p. 294-303.
- Mititelu, C., *Norme juridico-canonice privind rudenția și căsătoria în Pravila de la Govora*, în Revista de Teologie Sfântul Apostol Andrei, nr. 1 / 2013, p. 230-244.
- Mititelu, C., *The Byzantine Law and its Reception in the Romanian Principalities*, in Philosophical-Theological Reviewer, nr. 4, 2014, p. 33-43.

Mititelu, C., *The celebrant of the Holy Sacrament of the Eucharist. Rules and canonical norms of the Orthodox Church*, în *Annales Canonici*, nr. 10, 2014, p. 135-148.

Mititelu, C., *The European Convention on Human Rights*, în 10th Edition of International Conference *The European Integration – Realities and Perspectives*, Vol. 10, Danubius University Press, Galați, 2015, p. 243-252.

Mititelu, C., *The Status of Organization and Functioning of the Romanian Orthodox Church. Ecclesiological and canonical-juridical considerations*, în vol. "The current Statutes for the organisation and functioning of the Romanian Orthodox Church. Tradition and Innovation" (Statutul actual pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române. Tradiție și înnoire), Ed. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2016, p. 144-166.

Nojea, T., *Canoanele 13-15 ale Sinodului local I-II constantinopolitan (859-861) în lumina Tradiției canonice a Bisericii Ortodoxe*, în *Ortodoxia*, VIII (2017), nr. 2, p. 192-210.

Popescu, E., *Organizarea bisericii în secolele IV-VI*, în *Istoria Românilor*, vol. II, ediția a II-a, revăzută și adăugată, Ed. Enciclopedică, București, 2010, p. 561-632.

Pulpea, I., *Episcopul Valentinian de Tomis, Corespondența lui cu papa Vigilius în chestiunea "Celor trei capitole"*, în *Biserica Ortodoxă Română*, 1947, nr. 4-9, p. 200-212.

Rusin, J., *Sfânta Taină a Hirotoniei și validitatea ei în raporturile interconfesionale*, în *Ortodoxia*, XXV (1973), nr. 3, p. 373 - 381.

Soare, G., *Temeiurile canonice pentru prerogativele patriarhului*, în *Biserica Ortodoxă Română*, II (1949), nr. 11-12, p. 6-15.

Stan, L., *Autocefalia și autonomia în Biserica Ortodoxă*, în *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, XXXVIII (1962), nr. 7-8, p. 567-579.

Stan, L., *Biserica cu sau fără laici?*, în *Ortodoxia*, XXI (1969), p. 608-616.

Stan, L., *Codificarea canoanelor*, în *Studii Teologice*, XXI (1969), nr. 9-10, p. 627-648.

Stan, L., *Despre autocefalie*, în *Ortodoxia*, VIII (1956), nr. 3, p. 369-396.

Stan, L., *Despre autocefalie*, în vol. *Biserica și Dreptul. Studii de drept canonic ortodox. 3. Principiile dreptului canonic ortodox*, Ed. Andreiana, Sibiu, 2012, p. 41-97.

Stan, L., *Despre modul de însușire a vechilor pravile: receptare sau asimilare?*, în *Mitropolia Olteniei*, XIV (1962), nr. 3-4, p. 209-223.

Stan, L., *Despre principiile canonice fundamentale ale Ortodoxiei*, în *Studii Teologice*, XX (1969), nr. 3-4, p. 155-163.

Stan, L., *Despre Sfânta Tradiție*, în *Glasul Bisericii*, XVI (1964), nr. 7-8, p. 642-645.

Stan, L., *Diaspora ortodoxă*, în *Biserica Ortodoxă Română*, III (1950), nr. 11/12, p. 603-617.

Stan, L., *Har și Jurisdicție*, în *Studii Teologice*, XXII (1970), p. 5-28.

Stan, L., *Importanța canonică și juridică a Pravilei de la Târgoviște (1652)*, în *Studii Teologice*, IV (1952), p. 561-579.

Stan, L., *Împăratul Justinian, Sinodul V ecumenic și Papalitatea*, în *Studii Teologice*, V (1953), nr. 5-6, p. 347-364.

Stan, L., *Legislația bisericească și valoarea ei canonică*, în *Mitropolia Olteniei*, VII (1954), nr. 11-12, p. 598-617.

Stan, L., *Legislația Bisericii Ortodoxe Române în timpul arhipăstoririi Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian*, în *Ortodoxia*, XX, 1968, nr. 2, p. 176-296.

Stan, L., *Obârșia autocefaliei și autonomiei*, în *Mitropolia Olteniei*, XIII (1961), nr. 1-4, p. 89-113.

Stan, L., *Ortodoxia și diaspora. Situația actuală și poziția canonică a diasporei ortodoxe*, în *Ortodoxia*, XVI (1963), nr. 1, p. 3-38.

Stan, L., *Poziția laicilor în Biserica Ortodoxă*, în *Studii Teologice*, XX (1968), nr. 3-4, p. 195-203.

Stan, L., *Pravila lui Alexandru cel Bătrân vechea autocefalie a Mitropoliei Moldovei*, în *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, XXXVI, 1960, nr. 3-4, p. 170 - 214, p. 170-214.

Stan, L., *Relațiile dintre Stat și Biserică*, în *Ortodoxia*, 1952, nr. 3-4, p. 385-386.

Stan, L., *Statutul Bisericii Ortodoxe Române*, în *Studii Teologice*, II (1949), nr. 7-8, p. 638-661.

Stan, L., *Structura primară a comunităților creștine*, în *Studii Teologice*, XXIV (1972), nr. 9-10, p. 674-683.

Stan, L., *Succesiunea apostolică*, în *Studii Teologice*, VII (1955), nr. 5-6, p. 305-323.

Stan, L., *Tăria nezdrușită a sfintelor canoane*, în *Ortodoxia*, XXII (1970), p. 300-304.

Stan, L., *Tradiția pravilnică a Bisericii*, în *Studii Teologice*, XII (1960), nr. 5-6, p. 339-368.

Stan, L., *Vechile noastre pravile*, în *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, XXXIV (1958), nr. 9-10, p. 745-762.

Vailhé, S., *Saint Grégoire le Grand et le titre de patriarche oecuménique*, în *Echos d'Orient*, nr. 11 (1908), p. 161-171.

Žužek, I., *Canons Concerning the Authority of the Patriarchs over the Faithful of Their Own Rite Who Live Outside the Limits of Patriarchal Territory*, în *Nuntia*, 6 (1978), p. 3-33.